

- Fuat Aydın, *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*, 2011, Ankara: Eskiyei Yayınları, 151 s.

Değerlendiren: Haris Ubeyde Dündar*

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapan Fuat Aydın, temel olarak dinler tarihi, Batı İslam algısı tarihi, karşılaştırmalı dinler tarihi, dinler arası diyalog konularında çalışmalar yapmaktadır. Aydın'ın bu konularda yayımlanmış pek çok makale, çeviri ve kitapları mevcuttur. Ele aldığımız eseri, *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*, Aydın'ın daha önce yayımlanmış bir makalesinin kitaplaştırılmış hâlidir.

Yazar, kitabının ön sözünde eserinin muhtevası ve hedefine dair kısaca bilgi vermiştir. Eserin ön sözünde yazarın belirttiği günümüz dünyasının herkes için eşit derecede yaşanabilir olması için herkesin birbirini daha iyi tanınması gerektiğine dair görüşleri, eserin hedeflediği genel amaç kapsamında değerlendirilebilir. Yazara göre rekabete dayalı düşmanca ilişkiler, başkaları hakkında gerçeğe dayanmayan, kurgusal ve büyük oranda çarpıtılmış bir imajın üretilmesine sebep olmaktadır. Ve imaj üretiminin en bilinen örneği de doğu ve batı Hristiyanlarının İslam ve Müslümanlar hakkında ürettikleri imajdır. Yazar, bu imaj oluşturma sürecinin, 7. yüzyılda doğu Hristiyanları ile başlamış, 12. ve 13. yüzyıllarda Latin Batı dünyasında tamamlanmış olduğunu belirtmiştir. O dönemde oluşan imajın 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan oryantalist çalışmaların sağladığı İslam hakkındaki bilgi birikimine rağmen neredeyse hiç değişmeyerek 20. yüzyıla kadar geldiğini ifade etmiştir. Yazar, günümüzde de devam ettiğini belirttiği bu imaja dair doğrudan veya dolaylı olarak dünyada yapılmış çalışmalara yer verdikten sonra, çeviri eserlerin dışında Türkçe'de üç çalışma (Bulut, 2002; Kalın, 2007; Karlığa, 2004) dışında başka çalışma olmadığını ifade ederek bu alandaki literatür eksikliğini dile getirmiştir.

Yazarın değerlendirdiğimiz bu çalışması ise daha önce yayımlanmış bir makalesinin (Aydın, 2010) kitaplaştırılmış hâlidir. Yazar, Müslüman-Hristiyan ilişkileri meselesinin daha iyi anlaşılmasına, kendi ifadesiyle "dar kapsamlı ancak önemli olduğu düşünülen" bir katkı yapmayı hedeflemiştir. Batı İslam algısının oluşumunda doğu Hristiyanlığının etkisini ve belirleyiciliğini ele aldığı eserinde, bu konuyu *Risaletü'l Kindi / Risale* metni özelinde incelemiştir.

Çalışma beş bölümden ve genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde, doğu ve batı Hristiyanlarının İslam algısı ve bu algılarda yaşanan değişimler ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde, doğu ve batı Hristiyanlarının İslam algılarının içeriği, benzerlikleri ve bağlantıları ele alınmış, üçüncü bölümde ise bu benzerlik ve bağlantıların kaynaklarına değinilmiştir. Dördüncü

* Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

bölümde, belirtilen bu kaynaklardan çalışmada öne çıkarılan *Risaletü'l Kindi* adlı eser, ayrıntısı ile incelenmiştir. Beşinci bölümde ise yazar, özel olarak incelediği *Risale* eserinin Latin Hristiyan dünyaya geçişini ve oradaki İslam anlayışı üzerine etkilerini, bu etkinin icra yollarını ele almıştır.

Eserin içerdiği bölümleri kısaca inceleyip değerlendirecek olursak doğu ve batı Hristiyanlarının İslam algısını ve bu algıda yaşanan değişimleri ele aldığı birinci bölümün, bu algının muhtevasının ve seyrinin kısa bir özetini içerdiğini söyleyebiliriz. Yazar, bu bölümde Müslümanların Arap Yarımadasından çıkarak fethettiği bölgelerdeki Hristiyan grupların İslam'a dair ilk çalışmalarının fatihlerini anlama çabasından yola çıktığını belirtmiştir. Bu ilk çalışmalar, Arapları dinsel değil, etnik temelli açıklamalara dayanmaktadır. Arapların hâkimiyetleri yalnızca dünyevi hâkimiyet olarak değerlendirilmiştir ve Müslümanların neye inandıkları ile ilgilenilmemiştir. Yazar, bu değerlendirmelerin, kendi içlerinde farklılık gösterse de Arap fetihlerini, Hristiyanların işledikleri günahlara karşı Tanrı'nın bir cezası olarak gördüklerini belirtmiştir. Zaman içinde, özellikle Avrupa kıtasında bir Müslüman devleti olarak Endülüs Emevi Devleti'nin ortaya çıkması ile Latin Batı Hristiyanlarının sadece askeri ve siyasi değil, kültürel açıdan da bir meydan okuma ile karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu meydan okuma ve Hristiyan grupların İslam toplumunun bir parçası olmaya başlamaları, İslam'a yönelik çalışmaların Hristiyanların Müslüman olmalarını engellemek amacı taşıyan reddiyeler hâline gelmesine yol açmıştır. Başlangıçta etnik ve dünyevi temelli bakış açısıyla açıklanmaya çalışılan Arap fetihleri, 7. ve 8. yüzyıllarda dinsel bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır. Yazar, Batı İslam algısının seyrini özetlediği bu kısımda, bu algı değişimini yansıtan pek çok isme ve kaynağa ayrıntılı bir şekilde atıfta bulunarak okuyucuya tatmin edici açıklamalar da bulunmuştur.

İkinci bölümde yazar, ilk bölümde bahsettiği Batı İslam algısının değişimini Doğu ve Batı Hristiyanlarının İslam algılarını karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak daha ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Yazarın bu bölümde yer verdiği Batı İslam algısını oluşturan temel tasvirleri, İslam karşıtı Hristiyan geleneğinin kurucusu olarak kabul edildiğini söylediği Yuhanna ed-Dimaşki'nin ve takipçilerinin tasvirleri temel alınarak sunulmuştur. Kısaca, Müslümanların putperest, Muhammed'in deccalin öncüsü, şehvete düşkün, sahte bir peygamber, İslam'ın Hristiyan bir sapkınlık ve Kur'an'ın beşer ürünü olduğu şeklindeki hem doğu hem batı Hristiyanlığının İslam'a, peygamberine yönelik ortak algıları sıralanmıştır. Yazar, iki Hristiyan dünyası arasındaki algı benzerliklerinin arasındaki tek farkın Latin Batı dünyasında İslam'ın olabildiğince çarpıtılarak sunulması ve tasvirlerin fazlasıyla hayal gücü içermesi olduğunu ifade etmiştir. Yine bu bölümde de yazarın yer verdiği tasvirlerin neredeyse hepsinin kaynaklarına ve tatmin edici dipnotlara yer verdiği görülmektedir.

Üçüncü ve dördüncü bölümde yazar, her iki dünyanın İslam algısının kaynaklarına yer vermiş ve eserinde ele aldığı *Risaletü'l Kindi*'yi ve hem çevirisi hem de aslının kullanımı

ile Batı İslam algısının oluştuğu dönem olan 6-15. yüzyıllar arasındaki etkisini ayrıntılı şekilde incelemiştir. Yazar, *Risaletü'l Kindi'nin* Batı'da Orta Çağ'dan itibaren *Apology* ya da *Apology of el-Kindi* olarak bilindiğini ve eserin çeşitli kopyalarının farklı isimler taşısa da hepsinde ortak olan şeyin Müslüman tartışmacının Haşimi ve Hristiyan tartışmacının Kindi adıyla yer alması olduğunu belirtmiştir. *Kindi'nin Risalesi'nin* içeriğine geçmeden önce yazar, eserin yazılış tarihi, eserdeki şahısların farklı kopyalarda farklı olması ve otantikliği ile tartışmalara yer vermiştir. Bu tartışmalara sonuç olarak ise *Risale'nin* 11. ve 12. yüzyıllarda "Müslümanlara yönelik değil, Müslüman olmalarına engel olmak kendi dinlerinin İslam'dan ne kadar üstün olduğunu göstermek maksadıyla doğrudan Hristiyan çevreye yönelik olarak" (s. 75) yazıldığını belirtmiştir. Yazar, daha sonra eserde, Müslüman olanı temsil eden Haşimi'nin Hristiyan olanı temsil eden Kindi'yi İslam'a davet edişini ve Kindi'nin bu davete ayrıntılı şekilde verdiği cevaplardan müteşekkil *Risale* eserinin içeriğine geniş bir biçimde yer vermiştir. *Risale'de* Haşimi'nin İslam davetinde değiştiği ve Kindi'nin cevap verdiği konular olan İbrahim'in Hanif Müslüman olması ya da Hanifliğin Müslümanlık olup olmadığı, teslis anlayışı, Hz. Muhammed ve onun hayatı, peygamberliği ve alametleri, şeriat ve hükümleri, Kur'an ve kökeni, İslami uygulamalar, şehitlik, teslis ve haça ibadet, Mesih'in Tanrı oluşunun kanıtları, İsa'nın mucizeleri gibi konulara *Risale'nin* bir özeti sayılabilecek derecede ayrıntılı şekilde yer verilmiştir (s. 77-100). Yazar, kitabının ana konusu olan bu eserin, Batı kültürüne etkisinin temel sebeplerinden birisinin saygın isimler tarafından Latinceye çevrilişinin olduğunu belirtmiştir. Batı'da, başta Saygın Peter olmak üzere çeşitli isimlerin *Risale'yi* bir Müslümanla tartışmada nasıl mücadele edileceğine dair bir el kitabı olarak görece derecede önemsendiğini ifade etmiştir. Yazar, *Risale* eserinin, Orta Çağ Batı dünyasında önemli bir kaynak olarak kullanıldığını, *Risale* ile aynı üslupta yazılmış diğer eserlere ve *Risale'nin* günümüze kadar gelen yazmalarına ve baskılarına ve bunların buldukları bölgelere örnekler vererek ispat etmeye çalışmıştır. Yazar, beşinci bölümde Batı İslam algısını *Risale* gibi derinden etkileyen bir diğer eser olarak Petrus Alfonsi'nin *Yahudilere Karşı Diyaloglar* eserine yer vermiştir. Bu eser, Yahudilikten Hristiyanlığa geçen Alfonsi'nin kendisine yönelik, dünyevi amaçlar uğruna din değiştirdiği suçlamalarına yanıt olarak *Kindi'nin Risalesi'nde* olduğu gibi diyalog biçiminde yazılmıştır. Yazar, eserin önemini, içeriğindeki Alfonsi'nin neden İslam'ı değil de Hristiyanlığı seçtiğini açıkladığı bölümlere dayandırır. Alfonsi'nin eseri, Yahudiliğe reddiye olmasının yanı sıra yukarıdaki soruya verdiği cevaplar nedeniyle Hristiyanlığa bir övgü ve İslam'a da bir reddiye hedefi gütmektedir. Alfonsi'nin eserinin de Orta Çağ'da Batı İslam algısının oluşumunda önemli kaynaklardan olduğunu çeşitli kaynaklara ve *Risale'de* olduğu gibi günümüze ulaşan el yazmalarına dayanarak açıklayan yazar, eserin asıl önemi olarak İslam'a reddiye hususunu *Kindi'nin Risalesi'nde* yer alan ifadelerle neredeyse tamamen ve birebir yer vererek açıklamış olmasını belirterek açıklamıştır.

Sonuç olarak yazar, Batı İslam algısının kökenlerini incelediği eserinde, bu algının kaynaklarının izini, bu algıyı etkileyen pek çok unsurdan yalnızca bir tanesini, *Kindi'nin Risale'si* adlı eserini temel alarak sürmüştür. Yazar, eserin amacını giriş bölümünde eserin içeriğini tanıtırken açıkça ifade etmiş ve çalışmanın temel çizgisi dışında değinilebilecek ve ayrıca ele alınması gereken pek çok konunun olduğunu, ancak bunlara bu çalışmada yer vermeyeceğini, bunun çalışmanın hedefi içinde olmadığını özellikle belirterek eserin hedefine odaklanmasını sağlamaya çalıştığını söylemiştir. Bu bakımdan çalışmanın merkezî bir fikri olduğunu söylemek mümkündür. Bu fikir, Batı İslam algısının oluşumunda *Kindi'nin Risalesi'nin* rolünü ve etkisini göstermektedir. Batı İslam algısının teorik çerçevesini ve muhtevasını kısaca açıkladıktan sonra ele aldığı eseri ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir. Ve ele aldığı eserin bu genel çerçeveye uygunluğunu göstererek hem belirttiği ve sınırlarını çalışmasının başında çizdiği hedefine ulaşmış hem de okuyucuya Batı İslam algısına aşina ve konuya yeni ilgi duyan okuyucularına somut bir delil ortaya koymuştur.

Eserde yer verilmeyen veya kendisinin de belirttiği üzere es geçilen bazı konuların kitabın yer aldığı literatürde kısıtlı, dar kapsamlı ve giriş niteliğinde bir kaynak olmasına neden olduğu söylenebilir. Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere yazarın, çalışmasının başında amacının ne olduğunu belirtmesi, eserin özelde başarısına halel getirmektedir. Yazarın konuya hâkim, donanımlı ve tecrübeli olması, çalışmanın üslubunun akıcı, sade ve anlaşılır olmasını sağlamanın yanı sıra ilgili kaynaklara da oldukça yeterli bir şekilde değinilmesini sağlamıştır. Literatüre kapsamlı olmasa da iddia ettiği amaç bakımından yeterli bir katkı sağlamıştır.

Kaynakça

Aydın, F. (2010). Batı'nın İslam anlayışının Doğulu kökenleri ya da Abdülmeshi el-Kindi'nin Risalesi'nin serencamı. S. Kenan (Ed.), *Osmanlılar ve Avrupa, seyahat, karşılaşma ve etkileşim* (s. 189-255). İstanbul: İSAM Yayınları.

Bulut, Y. (2002). *Oryantalizmin kısa tarihi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Kalın, İ. (2007). *İslam ve Batı*. İstanbul: İSAM Yayınları.

Karlığa, B. (2004). *İslam düşüncesinin Batı düşüncesine Etkisi*. İstanbul: Litera Yayıncılık.